

Рад за примљен: 06.05.2022. године
Рад прихваћен: 25.05. 2022. године

ФОРЕНЗИЧКА АНАЛИЗА РУКОПИСА КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА „СУДАНИЈА“: ДОПРИНОС ЈЕДИНИЦЕ ЗА ФОРЕНЗИКУ МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА У ИДЕНТИФИКАЦИЈИ НАЦИОНАЛНОГ И КУЛТУРНОГ БЛАГА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У САРАДЊИ СА ЈАВНИМ СЕКТОРОМ

Др Јелена Војиновић-Костић¹

Апстракт: Сваки текст, па и књижевни, подложен је анализи. Анализе текстова се спроводе од стране стручњака, научника, из различитих научних области са различитим циљевима и задацима. Рад који је пред нама је својврстан преглед рада Јединице за форензику – Криминалистичко-техничког центра Министарства унутрашњих послова Републике Српске на утврђивању ауторства рукописа књижевног дјела „Суданија“, по захтјеву Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске.

Рад се базира на оригиналној документацији и настао је у сарадњи са графолозима Јединице за форензику МУП-а РС и библиотекарица НУБ-а РС.

Кључне ријечи: рукопис, Петар Кочић, Милан Јовановић Стоимировић, вјештачење, форензика, графологија, Суданија.

ОД РУКОПИСА ДА САРАДЊЕ

(проналазак рукописа, научна сумња, утврђивање ауторства)

„Суданија“, комедија у четири чина са пјевањем као оригинално рукописно дјело налази се у Народној библиотеци Србије. Рукопис је, што је

¹ Министарство унутрашњих послова Републике Српске, e-mail: jelena.vojinovicostic@education.muprs.org, jellinna@gmail.com.

радом на његовој анализи и потврђено, писан од стране књижевника Петра Кочића за вријеме ауторовог боравка у Кунибертовој кули душевне болнице у Београду, у лето и јесен 1915. године. „(...) Писан на 40 неповезаних листова трговачког блока папира димензија 10,5 x 17 центиметара, двострано, графитном оловком; језик српски, писмо ћирилица, курзив; рукопис релативно добро очуван, дјеломично изблиједио траг оловке, поједине стране недостају; откупљен 1975. године од Божицара Ђорђевића, економа душевне болнице у Београду за 2.500 динара, уписан у књигу инвентара Народне библиотеке Србије 8. октобра 1975. под бројем К 4024/75, чува су Фонду млађих рукописа и архивалији у Народној библиотеци Србије, на сигнатури Р 666.“² Према А. Шмуља и С. Кузмановић (2018: 76) уз аутограф, на коверти стоји, биљешка службеника Народне библиотеке Србије: „Кочић, Петар. Суданија (оригинални рукопис драматизације приповетке Суданија од стране писца).“

До наведеног рукописа НУБ РС, тачније библиотекарке мр В. Шмуља и мр С. Кузмановић, дошле су проучавајући живот и рад Петра Кочића. Те 2017. године у књижевној јавност појавила се вијест да је пронађен до тада непознати рукопис Петра Кочића.³ У периоду када се рукопис појавио сматрало се да је његов аутор Милан Јовановић Стојимировић, писар у душевној болници у којој је Кочић боравио од почетка 2014. године па све до смрти, међутим В. Шмуља и С. Кузмановић су проучавајући наведени рукопис уочиле низ графолошких, рукописних, сличности са рукописом Кочићевог дјела „Мргуда“, што је отворило пут научној сумњи и потреби за утврђивањем ауторства.

Да би се неко дјело идентификовало као дјело одређеног аутора потребно је обавити опсежне анализе текста, анализу дискурса текста, а уколико постоји рукопис неопходно је обавити и анализу рукописа, графолошку анализу текста. Анализа дискурса или, како ауторке Шмуља и Кузмановић (2018) наводе, „текстолошка анализа“ која подразумева употређивање стила, језичких средстава, прозодијских и других елемената језика писца спорног дјела са његовим неспорним ауторским дјелима урађена је од стране др Д. Иванића. „Уз помоћ и подршку професора Душана Иванића текстолошком анализом утврђено је да се заиста ради о Кочићевом аутографу...“⁴ (У анализу Д. Иванића нисмо имали увид те она неће бити предмет разматрања овог рада).

По обављеном утврђивању ауторства на нивоу анализе дискурса јавила се потреба и за графолошком, форензичком, анализом самог рукопи-

2 А. Шмуља и С. Кузмановић 2018: 75-76.

3 Наведена драма је први пут угледала свјетлост дана, по потврђивању ауторства, штампана је од стране НУБ РС 2017. године, издање су приредиле В. Шмуља и С. Кузмановић.

4 А. Ж. Марић, 2017: 357.

са, јер текст је могао бити диктиран од стране једног аутора, у овом случају Петра Кочића, и као такав садржати све дискурсне карактеристике његовог књижевног израза, садржати језичка средства која га дефинишу и идентификују као јединственог аутора, али може бити писана руком другог човјека.

С обзиром на то да је библиотеци било доступно дјело у рукопису, што је само по себи од изузетног националног и књижевног значаја, графо-лошка анализа је била логичан сlijед догађаја.

Због изузетног значаја пронађеног дјела за књижевност и културу Републике Српске чији је Кочић један од најзначајних представника, графолози којима је повјеран тако одговоран и значајан посао су припадници Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Управа за полицијску подршку, Јединица за форензику – криминалистичко-технички центар.

ФОРЕНЗИЧКА АНАЛИЗА (ВЈЕШТАЧЕЊЕ) РУКОПИСА: ЈЕДИНИЦА ЗА ФОРЕНЗИКУ – КРИМИНАЛИСТИЧКО- ТЕХНИЧКИ ЦЕНТАР

Јединица за форензику – Криминалистичко-технички центар (у наставку текста: Јединица за форензику) је поред Јединице за координацију и Јединице за оперативну подршку саставни дио Управе за полицијску подршку Министарства унутрашњих послова републике Српске⁵ и као таква обавља изузетно значајне послове из домена окривања кривичних дјела, идентификовања и проналазачка починилаца кривичних дјела итд.

Јединица за форензику је 23. 4. 2017. године запримила захтјев упућен од стране НУБ-а РС за вјештачење рукописа књижевног дјела (дијалога) „Суданија“.⁶ То је несвакидашњи захтјев за јединицу која се бави предметима из области кривичних дјела. Послије анализе захтјева од стране припадника и руководиоца Јединице, водећи се идејом о националном значају рукописа на који се захтјев односи, одлучило се да се позитивно одговори на њега.

Вјештачење рукописа је достављено НУБ-у РС 20. 4. 2017. године уз пратећу докумантацију и тумачење.⁷ Извјештај о вјештачењу потписали су форензичари: Љ. Гогић, С. Билић и С. Ракић. Трочлани тим Јединице за форензику је, по завршетку анализе, компарације, вредновања рукописа кроз сличности, подударности и разлике са комапаративним руко-

5 <https://mup.vladars.net/index.php?vijest=policija&vrsta=uprava-policijska-podrska> /приступљено 6. 5. 2022.

6 Захтјев за вјештачење рукописа. Акт број: 0202-29/17 од 23. 2. 2017.

7 Вјештачење рукописа. Акт број: 06/2-1-233-31/17 од 20. 4. 2017.

писима о којима ће бити ријечи у наставку текста и верификације добијених налаза презентовао своје мишљење:

„01. Рукопис дијалога „Суданија“ није својеручно написао скиптор Милан Јовановић Стојимировић.

0.2. Рукопис дијалога „Суданија“ је својеручно написао скриптор Петар Кочић.“⁸

Овим Мишљењем Министарство унутрашњих послова дало је немјерљив допирок култури, очувању културне баштине, националног идентитета који се најсигурније чува кроз језик и књижевност Републике Српске, као и заштити ауторских права, интелектуалне својине, идентификацији писца рукописа тј. скриптора.

Идентификација скриптора је и суштина посла који обавља Јединица за форензику, са том разликом да се идентификација рукописа односи на починиоце или учеснике у извршењу кривичног дјела који се налазе под истрагом тужилаштва које споводе инспектори из свих сектора рада МУП-а РС. По први пут се ова јединица бавила идентификацијом аутора, тј. утврђивањем ауторства рукописа књижевног дјела.

Рукопис дијалога „Суданија“ се састоји од седамдест девет страна које су електронској форми, скениран рукопис, достављене од стране НУБ-а РС Јединици за форензику. Рукопис је по пријему отпринтан СМУК ласерским штампачем високе резолуције. Странице рукописа су биле обиљежене графитном оловком у горњем десном углу, појединачно, бројевима од 1 до 79. То што је рукопис достављен скениран, не фотокопиран, додатно је отежало посао графолозима због слабије видљивости самог текста.

Да би се утврдило ауторство, неопходно је посматрати текст, било да се ради о графолошкој или дискурсној потврди, упоредити са неспорним текстом аутора за који се сумња да је скриптор. У овом случају НУБ РС је доставила Јединици за форензику неспорне рукописе скриптора Милана Јовановића Стојимировића и Петра Кочића. Достављени материјал је био разнолик и садржавао је скениране рукописе, потписе, дијелове текста, укупно 19 скенираних докумената од једне или више страна.

Од скиптора Милана Јовановића Стојимировића као неспорани рукопис достављена су два документа:

„01. Два /2/ скенирана листа курзивног писма ћирилице у форми забиљешки из 1915. године.

02. Шест /6/ скенираних листова курзивног рукописа писма ћирилице у форми забиљешки из 1918. године.“⁹

8 Вјештачење рукописа. 2017: 6.

9 Вјештачење рукописа. 2017: 1.

Од скриптора Петра Кочића достављени су неспорни рукописи и потписи (укупно 17 докумената). Овдје ћемо издвојити само неке од њих са радним бројевима који су им додијељени у Извјештају, као и у случају навођења неспорних рукописа скриптора М. Ј. Стојимировића:

„01. Пет /5/ скенираних страна курзивног рукописа приповјетке „Мр-гуда“ од 10. XII 1902. године.

02. Рукопис, рукопис бројева и неспорни потпис на скенираној страна књиге непознатог назива из личне библиотеке именованог са датумом 21. V 1909. године.

...08. Тирилични и латинични рукопис у форми забиљешки на скенираним корицама и унутрашњим странама књиге „Изравни порези“ из 1910. године.

09. Полускраћени потпис у заглављу скенираног наслова књиге „ОС-НОВА ЗАКОНА О УКИДАЊУ НЕКИХ ОДРЕДАБА ЗАКОНА О ЗЕМЉИШ-НОМ ПОСЈЕДЕ ОД 7. РАМАЗАНА 1274.“ штампане 1912. године у Сарајеву.

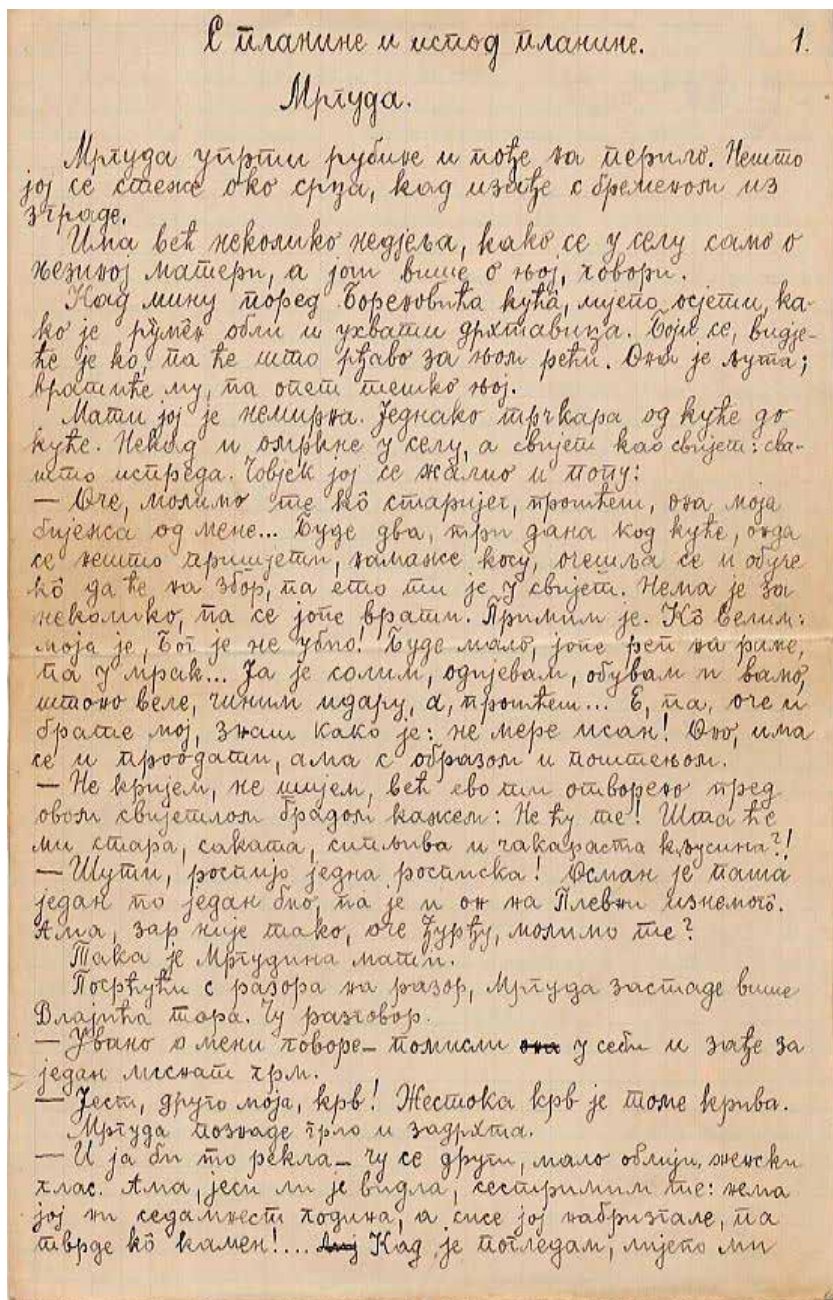
...12. Рукопис и рукопис бројева на скенираном писму Мирковићу од 5. II 1910. године.

13. Рукопис и рукопис бројева на скенираном писму Милки од 29. XII 1910. године.

...16. Један од псољедних рукописа П. Кочића назива „О Босни“...¹⁰

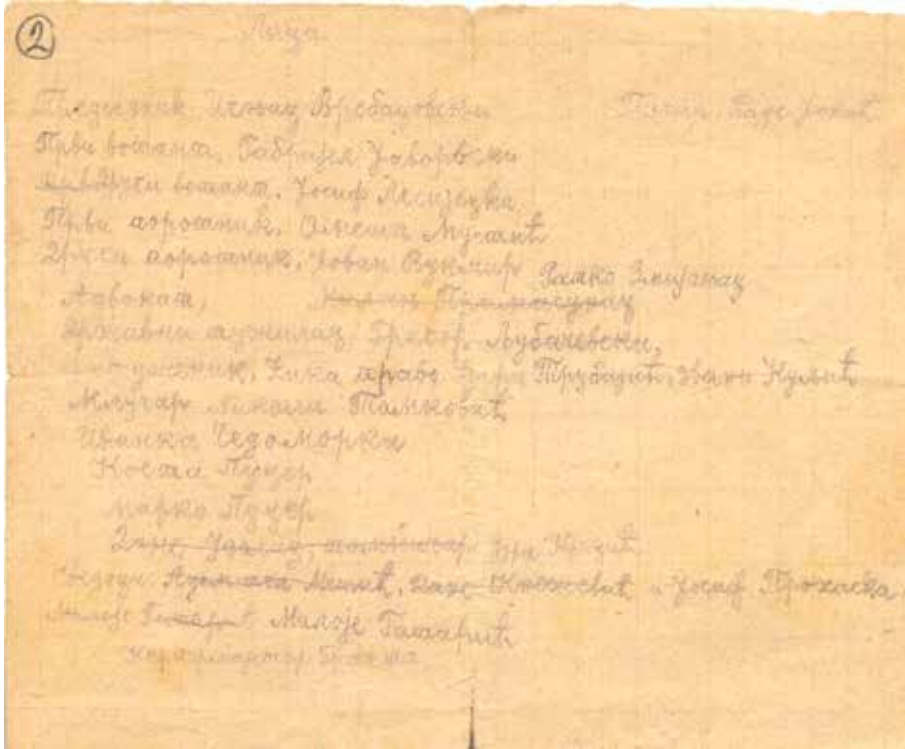
Документација неспорних рукописа која је послужила као компаративни материјал за анализу је, јасно је из наведеног, била разнолика, посебно документација која се односила на неспорни рукопис Петра Кочића.

¹⁰ Вјештачење рукописа. 2017: 1-2.

Слика бр. 1 – Прва страна неспорног рукописа књижевног дјела „Мрзуга“ скриптора Петра Кочића. Овај рукопис је један од рукописа који је кориштен за компаративну анализу при вјештачењу спорног рукописа књижевног дјела „Суданија“.¹¹

¹¹ Архива Јединице за форзику МУП РС.

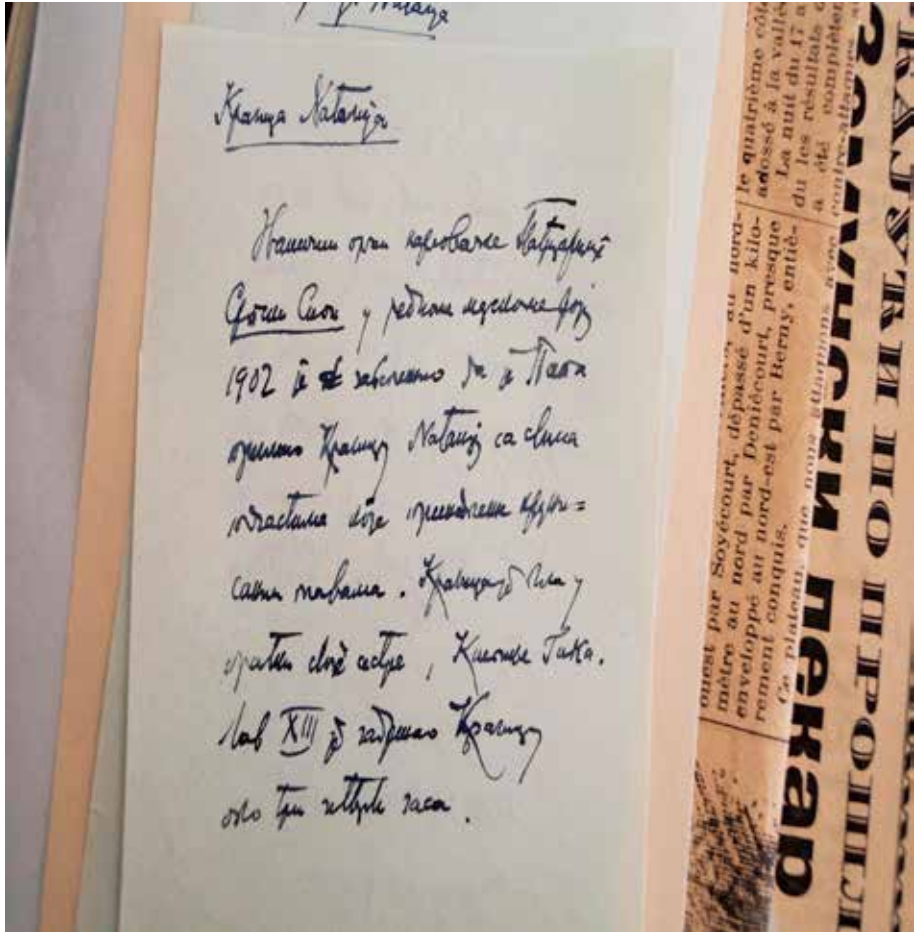
Слика бр. 2 – Друга страна спорног рукописа књижевног дјела „Суданија“, рукописа који је био предмет вјештачења.¹² Рукопис се састоји од 79 страна скенираног материјала који је у цијелости приказаног квалитета што је додатно отежало рад на вјештачењу.

Документација садржи документе који обухватају добар дио „рукописних навика“ скриптора Кочића, рукописа реализованих у различите сврхе, који укључују различите рецепијенте, рукописе из различитих периода живота, рукописе на ћирилици и латиници, потписе, скраћене потписе, бројеве, неоформалне забиљешке на књигама, посљедњи неспорни рукопис, као и рукопис дјела „Мргуда“.

Разлог прикупљања овако разноликог компаративног материјала лежи у промјени рукописа током живота, која се односи на, прије свега, „исисаност“ рукописа и на регресију рукописа, као и у мијењање рукописа према адресантима којима је рукопис упућен. Овим појавама свједочи свако од нас, уочавајући да му се рукопис мијења временом (уколико упоредите сопствене рукописе из нпр. периода средње школе и из неког зрелог доба увидјете разлику), као и да се мијења уколико се обраћамо једном или другом адресату (нећемо имати исти рукопис када се обраћамо нпр. неком блиском пријатељу или када се обраћамо неком на кога треба да

¹² Архива Јединице за форензику, МУП РС.

оставимо „добар“ утисак). Промјене у рукопису су видљиве и приликом промјене здравственог стања, посебно психичког стања скриптора.

Слика бр. 3 – Неспорни рукопис скриптора М. Ј. Стојимировића¹³. Један од неспорних рукописа писара Стојимировића за кога се иницијално претпостављало да је на папир пренио дјело „Суданија“ који је послужио као компаративни материјала приликом вјештачења.

Приликом вјештачења спорног рукописа форензичари су констатовали да је неспорни рукопис Милана Јовановића Стојимировића који је настао 1915, уз све своје варијације, досљедан и постојан и да се унутар њега не уочава појава пропадања моторичке функције и моторичке вјештине, односно моторичке писања. Са друге стране, неспорни рукопис и потписи Петра Кочића који су настали у временском размаку од 1902. до 1914. ука-

¹³ Архива Јединице за форензику, МУП РС.

зају на временски условљене промјене за које се претпоставља да су највише биле узроковане менталним стањем скиптора. Иако је рукопис Петра Кочића претрпио промјене форензичари су утврдили да су поред општих, постојане и временом очуване индивидуалне карактеристике рукописа¹⁴ што је било и кључно у доношењу налаза вјештачења.

По пријему документације Јединица за форензику формирала је предмет и узела га у рад. На предмету се радило готово два мјесеца. Формирани предмет садржи између осталог фајлове: Захтјев за вјештачење, Вјештачење рукописа, Стојимировић 1915, Кочић, задњи рукопис из фонда МКУ БиХ, МРГУДА аутограф, СУДАНИЈА рукопис, Стојимировић, 1918, П.К записи и аутографи на књигама, Писмо из 1914. године, П. Кочић In memoarum, М. Ј. Стојимировић...

Анализа је урађена примјеном форензичка „АСЕ-V”¹⁵ научно – истраживачка метода криминалистичко – техничког вјештачења докумената, рукописа и оптички инструмент: *Projectina* видеоспектрални компаратор *docucenter expert*.

Утврђено је на основу графолошких карактеристика да је цијели рукопис спорног дјела писла иста особа, издвојене су основне карактеристике рукописа: „... слаб ниво исписаности одоносно изграђености рукописа... појава тремора/подрхтавања угластих потеза...нарочита пажња при обликовању слова и бројева...појава подизања средства за писање, застоја и прекида...шака и прсти су примарни ослонци приликом писања, лош квалитет потеза тако да већина почетних потеза почиње готово а тачком, навика да реченичне знаке, нарочито („ „ и „“) у правилу наглашено одмиче од ријечи....итд.”¹⁶

У другом дијелу вјештачења извршена је детаљна визуелна и инструментарна анализа неспорног рукописа Милана Јовановића Стојимировића и Петра Кочића. Утврђене су графолошке карактеристике рукописа које су у наредној фази послужиле као дио компаративне анализе у односу на спорно књижевно дјело. При томе је веома пажљиво размотрена појава регресије неспорног рукописа скриптора Кочића на нижи степен развоја, изграђености.

Компарацијом неспорних потписа и рукописа Милана Јовановића Стојимировића са спорним рукописом „установљене су потпуне рукописне разлике како на плану општих тако и на плану индивидуалних обиљежја...

14 Вјештачење рукописа. 2017: 6.

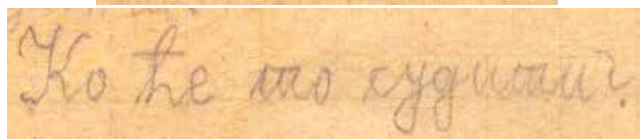
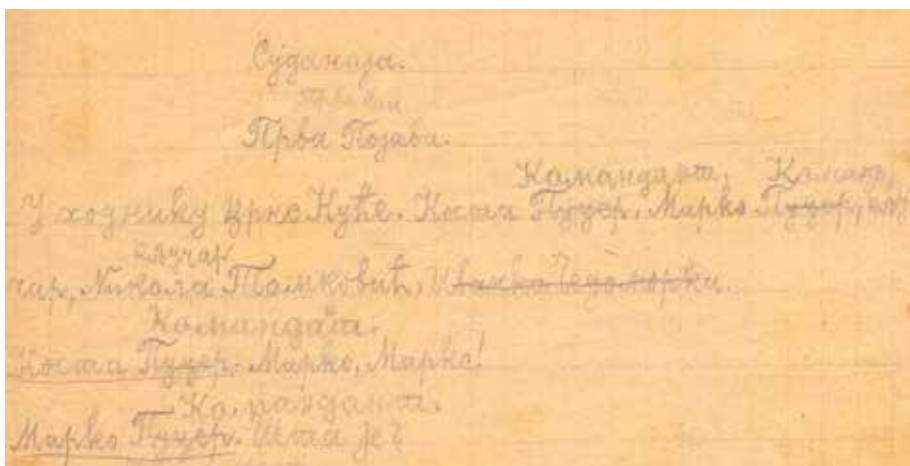
15 ACE-V (Analysis, Comparison, Evaluation and Verification) је научни метод који се састоји од анализе, компарације, евалуације и верификације (прим. аут.).

16 Вјештачење 2017: 6.

Компарацијом обиљежја рукописа „Суданије“ и обиљежја неспорног рукописа и потписа Петра Кочића утврђене су битне и одређујуће сличности/подударности али и становите разлике...¹⁷

Свеобухватна, опсежна и темељита анализа неспорних рукописа и потписа М. Ј. Стојимировића и П. Кочића, уз употребу савремених форензичких средстава и научно-форензичких метода довела је до резултата вјештачења који смо изнијели на почетку овог рада.

По завршеном вјештачењу рукописа, НУБ РС је штампала у сопственом издању дјело „Суданија“ чијој промоцији је присуствовао и дио тима јединице за форензику који је радио на његовом вјештачењу.

Слике бр. 4, 5, 6 – Исјечци из књижевног дјела – дијалога „Суданије“ аутора Петра Кочића (скениране дио страна 3, 1).¹⁸

¹⁷ Вјештачење 2017: 6.

¹⁸ Фотодокументација Јединце за форензику, МУП РС. Исјечак рукописа из „Суданије“ (1915) скенирана стр. бр. 1.

ЗАКЉУЧАК

Министарство унутрашњих посла сарађује са јавним установама на различитим нивоима и у различитим сферама. Поред свог основног посла даје свој несребичан допринос развоју цјелокупног друштва стављањем у службу од јавног интереса своје стручне и материјалне капацитете. Овај рад говори о кооперацији установе културе и јединице за форензику МУП-а РС на идентификацији аутора чији је рад дио националог и културног идентитета, дио културне баштине.

Пред стучњацима Јединице за форензику нашао се изузетно одговоран задатак, али сад не из домена кривичног законодавства, већ из домена културе, књижевности.

Користећи форензичке алате и методе са великим ентузијазмом и одговорношћу дали су свој допринос у идентификацији рукописног дјела књижевника Петра Кочића.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кочић, П. (2017). Суданија и Суданија, комедија у четири чина с певањем, приредиле Вања Шмуља и Споменка Кузмановић, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Бања Лука.
2. Марић, А. Ж. (2017). *Драгоцијено текстолошко и критичко издање*, Филолог – часопис за језик, књижевност и културу, VIII 2017/16, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, Бања Лука.
3. Шмуља, В. и Кузмановић, С. (2018). *Суданија, комедија у четири чина с певањем*, Зборник радова са округлог стола Петар Кочић – наш савременик, ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Бања Лука.

ИЗВОРИ

1. Налаз и мишљење о завршеном вјештачењу рукописа књижевног дјела (дијалога) „Суданија“ (2017), Јединица за форензику, Управа за полицијску подршку, Министарство унутрашњих послова Републике Српске
2. Захтјев за вјештачење рукописа књижевног дјела (дијалога) „Суданија“ (2017), Народна и универзитетска библиотека Републике Српске.
3. Архива и фотодокументација Јединице за форензику, Управе за полицијску подршку, Министарства унутрашњих послова Републике Српске
4. <https://mup.vladars.net/index.php?vijest=policija&vrsta=uprava-policijska-podrska>

FORENSIC ANALYSIS OF THE MANUSCRIPT OF THE LITERARY WORK „SUDANIJA”: CONTRIBUTIONS OF THE UNIT FOR FORENSICS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN THE IDENTIFICATION OF THE NATIONAL AND CULTURAL TREASURES OF THE REPUBLIC OF SRPSKA IN COOPERATION WITH THE PUBLIC SECTOR

Jelena Vojinović-Kostić, PhD¹⁹

Abstract: Every text, even literary ones, is subject to analysis. Analyzes of texts are conducted by experts, scientists, from different scientific fields with different goals and tasks. The work before us is a kind of review of the work of the Forensics Unit-Criminalistic Technical Center of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Srpska on determining the authorship of the manuscript of the literary work „Sudanija” published at the request of the National and University Library of the Republic of Srpska.

The paper is based on the original documentation and was created in cooperation with the graphologists of the Forensics Unit, the RS Ministry of the Interior, and the librarians of the RS NUB.

Keywords: manuscript, Petar Kočić, Milan Jovanović Stoimirović, expertise, forensics, graphology, Sudanija.

¹⁹ Ministry of Interior of the Republic of Srpska, E-mail: jelena.vojinovickostic@education.muprs.org; jelliana@gmail.com